

Gentiaanblauwtjes in Drenthe

tekst:
**Martin
Scheper**

In 1991 is de vlinderwerkgroep Drenthe gestart met het project 'Gentiaanblauwtje' om de verspreiding van deze vlinder in Drenthe in beeld te brengen. Verspreidingsgegevens zijn van belang voor het beleid en beheer, zodat de soort en daarmee het ecosysteem extra aandacht kan krijgen.

Het Gentiaanblauwtje (*Maculinea alcon*) is zowel nationaal als internationaal een bedreigde soort. Door ontginning van gebieden en door verdroging, verzuring, vermesting en achterstallig beheer van de resterende terreinen is het Gentiaanblauwtje sterk in aantal achteruit gegaan. Veel populaties komen tegenwoordig alleen nog in geïsoleerd liggende natuurgebieden voor.

Gentianen en mieren

Het Gentiaanblauwtje heeft alleen Klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) als waardplant. In Drenthe groeien Klokjesgentianen vooral in vochtige heiden en in enkele vochtige, schrale graslanden. Ze verlangen een hoge grondwaterstand, ook in de zomer. Klokjesgentianen zijn als waardplanten geschikt als ze boven de vegetatie uitsteken of als ze in ieder geval niet geheel omringd worden door de overige vegetatie, zodat de vlinder de gentianen kan zien en onbelemmerd naar de planten kan vliegen.

Van alle eitjes die op een knop of bloem zijn gelegd blijven er - afhankelijk van de grootte van het vruchtbeginsel - uiteindelijk twee tot hooguit zes rupsjes over (Bink, 1992). De rest sterft door voedselconcurrentie en kannibalisme.

Naast geschikte waardplanten is het voortbestaan van een populatie Gentiaanblauwtjes afhankelijk van het voorkomen van de knooppieren *Myrmica ruginodis* en *M. scabrinodis* (Hofland en Broekkans, 1992). In een mierennest kunnen zo'n 10 tot 15 rupsen voorkomen (Beschermingsplan Dagvlinders, 1989). Door sterfte is het aantal rupsen

dat het volgende jaar omstreeks mei/juni verpopt geringer. Van de nauw verwante vlindersoort *Maculinea rebeli* is bekend dat een waardmierennest met zo'n 350 werksters 14 rupsen kan bevatten, waarvan er zich vier tot vijf tot een vlinder ontwikkelen (Elmes et al., 1991 a.). Hofland en Broekkans (1992) schatten de nestgrootte van *M. ruginodis* op 800 mieren en van *M. scabrinodis* op 450. Zij zagen bij een onderzoek op de Hoge Veluwe vier en één vlinder(s) uit twee van de vier *ruginodis*-nesten komen en twee vlinders uit twee van de acht *scabrinodis*-nesten.

Het zal niemand verbazen dat het aantal vlinders ook afhankelijk is van factoren zoals temperatuur en neerslag. Rond 14°C gaat de rups in diapauze en deze tijd is van belang voor de verdere ontwikkeling (Elmes et al., 1991 b). Het mierennest mag wel korte tijd onder water komen te staan; langere tijd is echter schadelijk (Beschermingsplan Dagvlinders, 1989).

Onderzoek in Drenthe

Een groot voordeel bij het onderzoek naar Gentiaanblauwtjes is dat veel groeiplaatsen van Klokjesgentianen bekend

foto: Henkjan Kievit

Door in juli/augustus eitjes te gaan zoeken op Klokjesgentianen kan nagegaan worden of het Gentiaanblauwtje in een bepaald gebied voorkomt.

Gentiaanblauwtje eitjes aan het afzetten op Klokjesgentiaan

zijn. In de jaren zeventig en tachtig zijn door de Provincie (Dienst Ruimte en Groen) flora- en vegetatie-karteringen uitgevoerd en ook het provinciale Consultantschap Natuur, Bos, Landschap en Fauna heeft gegevens over groeiplaatsen van Klokjesgentianen. Kaarten waarop deze groeiplaatsen staan aangegeven zijn naar een aantal particulieren en medewerkers van terreinbeherende instanties gestuurd, met het verzoek de vindplaatsen te bezoeken en waarnemingen per kilometerhok of vindplaats terug te sturen. Indien Klokjesgentianen of Gentiaanblauwtjes (eitjes of vlinders) aanwezig waren, is aanvullende informatie gevraagd over het aantal planten (ingedeeld in klassen), de grootte en toestand van het terrein (goed, vergrast, verboost, combinatie), aantal vlinders en aantal eitjes.

De resultaten

Eind 1991 is in een nieuwsbrief het voorlopige resultaat gepresenteerd van het project 'Gentiaanblauwtje' (Dekker, 1991). In het seizoen 1991 werd het Gentiaanblauwtje van 35 plaatsen gemeld. In 1990 was ook al enig onderzoek gedaan. Samen met de gegevens van afgelopen jaar kan nu een beeld gegeven worden van de hele periode 1990-1992.

Totaal zijn er in Drenthe 331 groeiplaatsen van Klokjesgentianen in 226 kilometerhokken bekend geworden. Bijna alle groeiplaatsen (94%) kwamen voor in vochtige dopheidevelden; de rest in ber-

Figuur 1:
Verspreiding per
kilometerhok van
Klokjesgentiaan en
Gentiaanblauwtje in
Drenthe in de periode
1990-1992.

- | niet bezocht
- x niet meer gevonden
- o Klokjesgentiaan aanwezig
- eitjes en/of vlinders Gentiaanblauwtje aanwezig

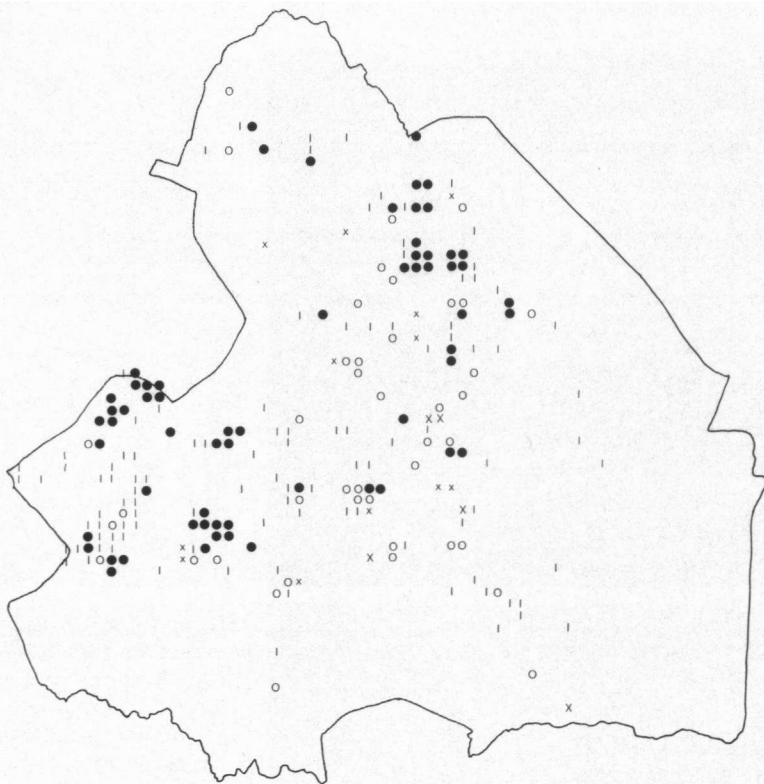

foto: Dick of Babs Heijungs

men, slootkanten, houtwallen, op een ijsbaan en twee in vochtige, schrale hooilanden. Niet alle plaatsen zijn bezocht maar in de beide vochtige graslanden groeien nog steeds gentianen. Eén van deze graslanden herbergt tevens een populatie Gentiaanblauwtjes. Ook in een brede berm langs een spoorlijn is het blauwtje aanwezig. In twee kilometerhokken is de soort kunstmatig geïntroduceerd (van Hemmen, 1990).

Nog 56 populaties

Van de 226 kilometerhokken waar Klokjesgentianen voor zouden komen zijn er 104 niet bezocht. In de wel onderzochte hokken is het volgende gevonden (zie ook figuur 1):

- In 17 kilometerhokken zijn de Klokjesgentianen niet meer gevonden.
- In 42 kilometerhokken zijn wel Klokjesgentianen gevonden, maar geen eitjes of vlinders.
- In 63 kilometerhokken zijn wel Gentiaanblauwtjes gevonden. Omdat sommige populaties in twee kilometerhokken voorkomen, zijn er in totaal 56 populaties van het Gentiaanblauwtje gevonden.

Grotere gebieden met verscheidene (sub)populaties zijn het Balloërveld, het Doldersummerveld, het Leggelderveld - Blauwe Meer, het terrein ten noorden van Havelte en het Dwingelderveld. Binnen deze terreinen is echter in een aantal gevallen ook sprake van geïsoleerde, soms zeer kleine, populaties. Buiten

deze grote terreinen blijken er 32 populaties van het Gentiaanblauwtje in kleinere, geïsoleerde terreinen aanwezig te zijn.

Het is verheugend dat Drenthe nog 56 populaties telt, maar dit positieve geluid kan het negatieve niet overstemmen. Vele populaties zijn al verdwenen en vele huidige populaties worden bedreigd. Op ongeveer 10 vliegplaatsen is de heide vergrast en op 5 vliegplaatsen is de toestand gedeeltelijk goed, maar ook vergrast. Deze informatie is van belang voor het uitvoeren van maatregelen op korte termijn. Kleinschalig plaggen lijkt voorlopig een goede maatregel (terugdringen vergrassing, goed kiemmilieu voor Klokjesgentianen). Er moeten echter wel voldoende gentianen en mieren nesten aanwezig blijven. Ook is bekend dat bij begrazing en bij maaibeheer populaties stand houden. Voor het doen van aanbevelingen voor inrichting en beheer is echter meer onderzoek nodig aan de vlinders, de waardplanten, de waardmieren, hun relaties en de effecten van maatregelen op deze soorten.

Dankwoord

Op deze plaats wil ik graag Ben Hoentjen en Gea Pothof bedanken voor het beschikbaar stellen van groeiplaatsgegevens van Klokjesgentiaan (provincie Drenthe, Dienst Ruimte en Groen, Afdeling Natuur, Landschap en Recreatie). Tevens wil ik ook Hans Dekker (Consulentschap Natuur, Bos, Landschap en Fauna) bedanken voor het beschikbaar stellen van gegevens en voor de hulp bij het opstarten en de samenwerking bij het project 'Gentiaanblauwtje'. Tot slot worden natuurlijk alle medewerkers bedankt voor het opsturen van hun waarnemingen.

Om het Gentiaanblauwtje in de toekomst te kunnen blijven volgen, alsmede om een completer overzicht te krijgen - waarbij ook nog niet bezochte groeiplaatsen bezocht moeten worden - zal de Vlinderwerkgroep Drenthe het project voortzetten.

Literatuur

- Beschermingsplan Dagvlinders, 1989. Uitgave van het Ministerie van Landbouw en Visserij, Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer, 's-Gravenhage. p. 64-66 en 174.
- Bink, F.A. 1992. Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt en Co Uitgevers en Importeurs bv, Haarlem. p. 93-96, 123-124 en 282-283.
- Dekker, H. 1991. De voortgang van het project Gentiaanblauwtje. Nieuwsbrief Werkgroep Vlinders Drenthe, jrg 2 no.2. Consulentschap NBLF, Assen.
- Elmes, G.W. et al., 1991 a. Larvae of *Maculinea rebeli*, a large blue butterfly and their *Myrmica* host ants: patterns of caterpillar growth and survival. *Journal of Zoology* (London) 224, p.79-92.

Elmes, G.W. et al., 1991 b. Larvae of *Maculinea rebeli* a large blue butterfly, and their *Myrmica* host-ants: wild adoption and behaviour in ant nests. *Journal of Zoology* (London) 223, p. 447-460.

Hemmen, W. van, 1990. Hoop voor het Gentiaanblauwtje.

Vlinders, jrg 5 nr. 2. De Vlinderstichting, Wageningen.

Hofland, P. en B. Broekhuis, 1992. Ecologie van *Maculinea alcon*. Scriptie Vakgroep Natuurbeheer nr. LU/NB 3043, Landbouwniversiteit Wageningen.

SUMMARY

A project to obtain data on the distribution of *Maculinea alcon* in the province Drenthe was started in 1990. These data are important for drawing up policy and management measures to protect this endangered species.

Sites where the host plant *Gentiana pneumonanthe* occurs were visited and further ecological data were obtained.

The biotops consisted predominantly of moist heathland. On more than half of the sites visited, 56 populations of *M. alcon* were found. This encouraging number cannot disclose the fact that many populations have disappeared due to deterioration of the biotops.